

Кључ за објашњење свих ових збивања у његовом селу, писац налази у менталитету сељака уопште. Он тврди да сељак није само произвођач пољопривредних добара, да он не живи да заради, већ живи да ради. Сељаку средства за рад нису само средства производње, већ нешто много више. За своје животиње он осећа љубав и поступа са њима као са својим другарима у раду с којима заједнички запиње. Он не сматра да земља припада њему, већ да и он, и сви његови, и све што има, припадају земљи и њој служе. Писац мисли да је живот сељака потпун и да треба да служи за углед и другима. Али, он увиђа да ће се еволуција, започета наглим техничким развојем продужити и да се њено напредовање не може задржати.

Поглавита корист ове књиге нису пишчеви закључци, него његово посматрање, утврђивање и описивање сукоба између менталитета сељака и нових услова друштвеног живота одређених развојем производних снага. Недовољно развијене производне снаге омогућавале су раније сељацима да живе „на ивици друштва“. Та изолованост није више могућа у условима капиталистичке привреде. Развој индустрије и саобраћаја као и стварање светског тржишта, учинили су сељаке зависним, и укључили их у општи економски и друштвени живот. Али због своје конзервативне природе, сељаци не могу лако да се прилагоде новом начину производње и односима које из њих произилазе, и докле год њихова свест буде заостајала за новонасталим друштвено-економским приликама, проблем прилагођавања сељака новој цивилизацији ће остати отворен.

Пава Константиновић

Mijo Mirković: RAVENSKE POLJOPRIVREDNE RADNE ZADRUGE, POLJOPRIVREDNE RADNE ZADRUGE U EMILJI. Zagreb, 1952.
(Poseban otisak iz Rada Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti, (knj. 286, str. 41—110)

У нашој економској литератури скоро нигде досад није посебно третирано питање стварања извесних колективних пољопривредних газдинстава у оквиру капиталистичког друштвено-економског система. Међутим, сигурно је да би за даљи развој нашег земљорадничког задругарства било корисно ако бисмо видели како и под којим условима су у неким капиталистичким земљама оснивана пољопривредна колективна газдинства, која су унеколико слична нашим сељачким радним задругама (1).

У овом погледу радови проф. Мирковића, које овде приказујемо, претстављају интересантну новину. Као што се види из кратких предговора који иду уз ове радове, проф. Мирковић је у

(1) Излазило би из оквира овога написа ако бисмо желели да прикажемо извесне облике колективних земљорадничких газдинстава и у другим капиталистичким земљама осим у Италији. Могу се само примера ради навести ехидоси задружног типа у Мексику, који су се почели стварати двадесетих година овога века и одржали се све до данас. Постоје поред тога посебне врсте земљорадничких колектива у Израелу, који су се почели јављати од 1910 и који су се не само одржали све до данас, него су се и даље развијали. Могу се споменути и покушаји оснивања задружних радних пољопривредних газдинстава који су у Бугарској чињени већ од 1920, а који су уродили плодом тек 1939, кад је било основано шест таквих газдинстава. До 9 септембра 1944 њихов број се био повећао на 28.

току месеца јула и августа 1951 вршио истраживања у области Емилији у Северној Италији у вези са настанком и делатношћу пољопривредних радних задруга, које се овде јављају већ почетком XX века. Радови о којима је реч претстављају уствари резултат тих истраживања. Аутор правилно подвлачи да педесетогодишња делатност пољопривредних радних задруга у Емилији и њихови успеси премашују локални и регионални значај, тако да је и у практичном и у теоретском погледу корисно за наше читаоце да буду упознати са искуствима и радом тих задруга.

Аутор је резултате својих истраживања изнео у два посебна рада. У раду *Равенске пољопривредне радне задруге* он говори о задругама у покрајини Равени, које су по својим успесима и организационој чврстини достигле највећи домет, а у другом раду *Пољопривредне радне задруге у Емилији* уствари говори о задругама у покрајинама Ферари, Волоњи, Модени и Ређо Емилији, које заједно са Равеном чине већу област у Северној Италији обично познатој под именом Емилија. Изгледа да би било боље и прегледније да је цео материјал изложен у једном раду. У циљу што концизнијег и краћег излагања ми ћемо настојати да оба рада прикажемо упоредо.

Прве пољопривредне радне задруге јављају се у покрајини Равени, и то већ од 1883. Први савез пољопривредних радних задруга основан је такође у Равени 1903. Овакве радне задруге пољопривредни радници оснивали су да би лакше могли доћи до земље и до запослења, пошто је цело подручје Емилије аграрно јако пренасељено.

Аутор нам даје преглед броја радних задруга по појединим покрајинама, наводећи истовремено и број задругара и површину земље коју поједине задруге обрађују, одвајајући притом земљу која је својина радних задруга од оне која је узета у закуп. Из ових података видимо да све задруге у области Емилије, осим донекле у покрајини Равени, имају на расположењу мало обрадиве земље, а врло много чланова, што доводи до тога да, и поред многих и сталних мелиорација и интензивног начина обраде земље, задругари само мали број дана у години могу бити запослени на задружном имању. Тај се број просечно креће од 50—70, а негде и знатно мање ефективних радних дана годишње. То значи да су задругари, пошто иначе немају сопствене земље, принуђени да траже посао и на другој страни, и то претежно на имањима велепоседника.

Проф. Мирковић у својим радовима приказује организациону структуру пољопривредних радних задруга, само је штета што ова питања није детаљније разрадио. Тако из његових излагања не видимо довољно јасно какве су функције синдикалног већа, какав је однос између тог већа и главне скупштине задругара, управног одбора и председника задруге. Није довољно јасан ни однос између радних задруга и њихових задружних савеза. Шта бива у случају неслагања између њих? Ништа се не говори о томе да ли постоји неки заједнички задружни форум који би координирао рад свих пољопривредних радних задруга и њихових савеза у целој области Емилији и у другим областима Италије, уколико таквих задруга евентуално има и у другим крајевима. Није довољно објашњен ни однос између месних уреда за запослење радне снаге и радних задруга.

Посебну пажњу посветио је аутор питању расподеле прихода међу члановима пољопривредних радних задруга. Све радне задруге

у Емилији усвојиле су облике организације производње и расподеле прихода који се иначе практикују у целој Италији. Ти би облици били следећи:

Уговор о судеоништву, где се као једна уговорна страна јавља радна задруга као целина, а друга уговорна страна су групе или колективи задругара. Задруга је дужна, дајући својим члановима на обраду одређене комплексе земље, да сама обави углавном све послове који се раде машинама или запрегом, а задругари имају да обаве све послове који се обављају људском снагом. Приходи између задруге и задругара деле се по извесном кључу, који је био различит у разним временским периодима и за разне културе. Тако су за време од 1948—1951 г. задругари добијали 40—50% од појединих култура, а остало је припадало задрузи. Овај систем погодан је за велике површине земље (претежно са житарицама, виноградима и воћњацима), где би појединачна контрола извршења радова захтевала велике издатке.

У покрајинама где је више развијено сточарство и млекарство, као у Болоњи, Модени и Ређо Емилији задруге најрадије примењују *систем сопствене режije*. Задругари су за свој рад плаћени по постојећим тарифама које важе у дотичним местима и не учествују у расподели прихода које оствари задруга.

Трећи облик организације производње и расподеле прихода јесте *систем наполице*. У овом систему, који практикују нарочито радне задруге без довољно земље, на пример у Модени и Ређо Емилији, уместо индивидуалног сељака јавља се као наполичар радна задруга, добијајући тако на обраду извесне заокружене поседе величине 6 до 12 ха.

Из даљих излагања пропраћених извесним статистичким подацима видимо да радне задруге, благодарећи интензивном систему обрађивања земље, великој употреби вештачког ђубрива итд. постижу просечно веће приносе него приватни власници.

За жаљење је што проф. Мирковић у овим радовима није детаљније изложио начин расподеле прихода између појединих чланова радних задруга. Код система судеоништва видимо да постоје групе задругара, али не видимо довољно јасно величину и начин формирања тих група. Нарочито не видимо критеријуме по којима њихови чланови деле оно што заједнички зараде. Писац додуше додирује ово питање на стр. 99, 100, 104 и 105, али је ово сасвим недовољно. На пример, он констатује да се код разних пољопривредних задруга сваки рад награђује подједнако без обзира на тежину, ефикасност и резултате, затим даље каже да је овакав систем расподеле и награђивања напуштен чим се показала његова неодрживост, али нам не каже чиме је овај систем замењен. Мислимо да је о овим веома важним питањима требало говорити више и аргументованије, јер без тих чињеница не можемо да сагледамо прави карактер ових задруга.

Какве су перспективе даљег развитка пољопривредних радних задруга у Италији? Проф. Мирковић не говори конкретно о овоме. Он на више места истиче сложене и тешке услове рада ових задруга. На пример, оне су преживеле 21 годину фашизма а ни данас нимало не уживају наклоност владајућих режима. Даље, спровођење аграрне реформе може да угрози и чак да ликвидира поседе појединих радних задруга. Затим опстанак многих задруга увек зависи од тога да ли су приватни власници или јавна тела вољни да им издаду земљу под закуп. Најзад и сама реализација тржних вишкова увек је подложна колебањима и несигурности.

У оваквим условима пољопривредне радне задруге у Италији вероватно ће моћи да опстану и даље, јер су оне за време свог досадашњег постојања већ стекле доста искустава и показале своју виталност, али је сигурно да неће моћи показати неке посебне резултате у погледу свог даљег ширења, а још мање у погледу решавања горућих социјалних проблема од којих пати огромна већина пољопривредног становништва Италије. Ове задруге у неку руку чак могу да значе, и за своје чланове и за пољопривредни пролетаријат који њима није обухваћен, илузију и уверење о томе да се пољопривредни радници и сиромашни сељаци могу ослободити експлоатације и у оквиру капиталистичког система. Чини нам се да је било потребно више и јасније истаћи све ове моменте. Констатација да радне задруге у Емилији показују да се и у капитализму у одређеним условима може прећи на „изградњу задружних колективних предузећа“ (с. 105) не исцрпљује у довољној мери овај проблем.

И на крају потребно је учинити још неколико примедба. У овим радовима требало је нешто више говорити и о томе како су се пољопривредне радне задруге укључиле у опште услове капиталистичког друштвеног система који влада у Италији. Код излагања извесних често важних проблема не видимо мишљење и став аутора по тим проблемима. Аутор на појединим местима напомиње да постоји извесна сличност у организацији рада и награђивању између радних задруга у Емилији и наших државних пољопривредних добара. Било би корисно да је покушао да нам пружи и извесне паралеле између италијанских пољопривредних радних задруга и наших сељачких радних задруга.

Радови проф. Мирковића које смо овде приказали, и поред тога што имају извесне недостатке, претстављају корисне прилоге нашој литератури из области земљорадничког задругарства. Они нам пружају интересантне и нове податке у вези са овом проблематиком и утолико су занимљивији што су резултат непосредног посматрања и изучавања које је аутор вршио на самом терену.

Др. Велимир Васић

Joan Robinson: THE RATE OF INTEREST, AND OTHER ESSAYS.
1952, Macmillan, London, p. 170 + VIII.

Најновија књига Џоан Робинсон састоји се од три одвојена есеја: „Каматна стопа“, „Велешке о економским дејствима техничког прогреса“ и „Генерализација опште теорије“. Ова три есеја, од којих је први већ био раније објављен у часопису *Econometrica*, чине једну лабаво повезану целину, и могу се сматрати као зачетак система.

Према самој Џоан Робинсон та три есеја претстављају „анализу динамичког економског система“. У последње време нагло се шири такозвана „динамичка анализа“ економије, на супрот „статичкој анализи“. Шта се под једном а шта под другом подразумева — није лако одредити, мада изгледа просто. Тешкоће су у томе што, с једне стране, статичке анализе врло лако могу да се примене на објашњење динамичког живота једне привреде; и што су, с друге стране, све до последњег времена динамичке теорије биле и саме пуне економских „модела“, апстракција сваке врсте, иза којих је било врло тешко сагледати реалне ситуације.